

О.В. Завальний, К.І. Вяткін, Т.О. Черносова, Р.С. В'яткін

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІСЬКОГО БУДІВНИЦТВА ЗА КОРДОНОМ

Актуальність теми визначена відсутністю повноцінних вітчизняних досліджень в області специфічних рис розвитку містобудування як сфери діяльності. У статті визначено різні аспекти професійної діяльності фахівців міського будівництва, проаналізовано світовий досвід та динаміку розвитку спеціальності «Міського будівництва», визначено перспективи застосування інноваційних підходів при підготовці фахівців даного напрямку.

Ключові слова: будівництво, міське будівництво та господарство, інженерна освіта

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Професійна діяльність в умовах містобудівної діяльності здійснюється широким колом зацікавлених осіб, які мають професійну освіту і відповідні компетенції. Однак дати однозначне визначення професії містобудівельника (рідше - містопланівника, планувальника, фахівця в галузі планування територій та ін.) вкрай важко з огляду на високий ступінь дискусійності всіх аспектів цього роду занять. Умовно можна прийняти за аналогією з іншими видами професійної діяльності, що професія містобудівника - це особливий рід занять людей, що мають спеціальну підготовку, як правило, здійснюється на оплатній основі відповідно до прийнятих професійних стандартів та утворює в сукупності особливу галузь діяльності людини - роботи з планування, територіального і функціонального зонування, будові, реконструкції, моніторингу та контролю за розвитком міських територій. До кола осіб, які займаються вирішенням містобудівних проблем, можна віднести професіоналів, що виконують різні види робіт: планувальники, містобудівники міських поселень, представники муніципальної влади, експерти в області прийняття проектних і містобудівних рішень і ін. Важливо відзначити, що специфічною особливістю розвитку сучасного етапу містобудівної діяльності в Україні є лавиноподібне зростання інтересу до вирішення проблем міської забудови і благоустрою, залучення широкого кола непрофесіоналів в дискусії про долю окремих об'єктів міського середовища, активне зростання числа електронних ресурсів для підтримки ініціатив жителів і муніципальних властей в сфері перетворення міського середовища. Таким чином, коло суб'єктів містобудівної діяльності, а значить, і потенційних учасників системи міс-

тобудівного утворення поповнюється активними жителями міст-представниками громадськості, представниками муніципальної влади, окремими інвесторами і забудовниками. Це підвищує затребуваність завдання щодо упорядкування системи розрізнених знань про специфічні умови діяльності в галузі містобудування.

При цьому сама професійна діяльність містобудівника нерідко стає предметом самостійного вивчення. Однак культура реалізації особистості в професійній діяльності та особливі потреби у вихованні певних якостей, без сумніву, є одними з найважливіших завдань професійного містобудівного утворення. Актуальність даної теми, таким чином, визначена відсутністю повноцінних вітчизняних досліджень в області специфічних рис розвитку містобудування як сфери діяльності, а також сучасним становищем містобудівного утворення взагалі, яке багатьма дослідниками визначається як кризовий і потребує негайних перетворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанню підвищення ефективності підготовки фахівців у сучасному урбанізованому світі присвячені роботи багатьох науковців, зокрема, Дж. Саймона [1], Сем. Посмішкіна [2], В. Стіфтелла [3], М. Шестернева [4], В. Лазарева [5], П. Коена [6], К. Уенделла [7].

Формулювання мети статті (постановка завдання)

Отже, метою статті є пошук механізмів підвищення ефективності підготовки фахівців міського будівництва через аналіз кращих світових практики та інноваційних підходів до організації освітнього процесу.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні завдання:

- визначити різні аспекти професійної діяльності фахівців міського будівництва,
- проаналізувати світовий досвід,
- проаналізувати динаміку розвитку спеціальності «Міського будівництва»,
- визначити перспективи застосування інноваційних підходів при підготовці фахівців даного напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Межами цього дослідження є різні аспекти вивчення професійної діяльності фахівців, зайнятих у вирішенні містобудівних та планувальних завдань. Відразу обмовимося, що активні дискусії про актуальний найменування даного роду діяльності («містобудівна діяльність») Принципово залишені за рамками даної публікації. Під терміном «містобудівна діяльність» приймається наступне визначення «це область професійної діяльності по просторової і планувальної організації території, яка здійснюється у вигляді територіального планування, містобудівного зонування, планування територій, архітектурно-будівельного проектування та будівництва» [1]. Як визначення терміну «містобудівне утворення» прийняте формулювання: «це процес і результат професійного становлення особистості, що супроводжується оволодінням встановленими знаннями, навичками та компетенціями, необхідними для здійснення містобудівної діяльності» [2].

Питання інституціоналізації професійної діяльності (інституціоналізація, в найзагальнішому сенсі, приймається нами як перетворення розрізненої системи отримання та обробки знань в організований упорядкований процес із зафіксованою структурою відносин, характером зв'язків, правилами поведінки) в останні десятиліття стали предметом активних дискусій в роботах, присвячених різним соціальним інститутам і видам соціальної активності [4]. Очевидно, це пояснюється високою потребою в забезпеченні узгодженого позитивного розвитку різноманітних за обсягом і значенням систем знань, які за останні 10-20 років отримали якісно новий характер розвитку і потребують розробки механізмів, що забезпечують органічне поєднання ключових основ, закладених ще за радянських часів, і новітніх досягнень кожного конкретного дослідницького напрямку. Враховуючи вищесказане, доцільно визначити актуальність питання удосконалення системи підготовки фахівців у галузі міського будівництва.

В Україні підготовка фахівців з планування міст та територій розглядається як незалежне соціокультурне явище, яке виникло на основі архітектурної та інженерної освіти, але в даний час вона придбала свої власні професійні межі.

Актуальним є питання визначення професійних компетентностей та розвитку професійних здібностей для студентів, що здобувають освіту в області міського планування, та проведення порівняльного аналізу української системи підготовки кадрів у галузі містобудування та систем-світових аналогів містобудівної освіти.

В останні роки в Україні інженерна освіта отримала багато нових дослідницьких імпульсів, що дозволяє говорити про великий масштаб досліджень в різних областях техніки та технологій та забезпечення теоретичного і практичного, а також аналітичного апарату підготовки фахівців у галузі містобудування.

Доцільно відзначити кілька тенденцій розвитку містобудівної освіти, яка знаходиться в очікуванні «наукового буму», пов'язаного із поєднанням дослідницької та освітньої складової. По-перше, прогнозування розвитку містобудування розвивається у комплексі із дослідженнями інших інженерних напрямів. По-друге, проблемою вищої освіти у галузі містобудування є втрата багато в чому традицій, сформованих у попередні роки. Побудова нової системи освіти має базуватися на історичних надбаннях цієї галузі, а не будуватися з чистого аркушу лише на основі впровадження закордонного досвіду без його адаптації до вітчизняних реалій. І, нарешті, надзвичайно важливим залишається питання про інституціоналізацію різних видів інженерної діяльності.

Вищевказані тенденції призводять до розривів між реальними інженерно-планувальними проблемами та тенденціями професійної освіти.

Міста та рішення, що пов'язані із забезпеченням їх розвитку, представляють живий інтерес для людства протягом багатьох тисячоліть. Проте, відокремлена система знань про міста та їх розвиток стала відома сучасно недавно - з кінця ХІХ століття. Відокремлення галузі у окремий тип професійної діяльності відбувся тільки в першому десятилітті двадцятого століття. [1]. Наука розвивалася у різні історичні періоди з різним ступенем інтенсивності, в залежності від ступеня затребуваності у суспільстві. Таким чином, історія містобудування з початку двадцятого століття розвивалася у взаємозалежності із будівництвом та архітектурою, та забезпечувала потреби народного господарства та суспільства в цілому. Професійна підготовка фахівців у галузі містобудування пов'язана із творчою складовою – архітектурної, та технічною – інженерною.

Проте, потреби індустріального суспільства не обмежуються лише питаннями безпеки і композиційної єдності. Прискорені темпи зростання в ряді міст, число їх мешканців і необхідність вирішувати широке коло питань, пов'язаних з цими проявами, створили передумови для формування самостійної

науки, яка в англійських країнах була спочатку названа «town (рідше «city» planning)». У 1909 році на базі школи ландшафтної архітектури в Гарварді був створений навчальний курс "міське планування", з якого, і було започатковано професійну освіту міського розвитку в усьому світі. Важливо розуміти, що в першому десятилітті ХХ-го століття, найбільш активні верстви міського населення в усьому світі мали досвід в обговоренні проблем розвитку міст. Про це свідчать літературні джерела, зокрема популярна книга «То-Моггоу: A Peaceful Path to Real Reform» Е. Говарда (отримала в 1898 році під цією назвою широкий громадський резонанс і опублікована пізніше в 1902 році під заголовком ««Garden Cities of To-Moggo»») Е Говард сформував суспільне поняття ідеального міста, та створив прецедент для участі громадян в дискусії про долю великих міст. Відтепер жителі міста (і їх думка) стали третім важливим компонентом (зі збереженням «захисних» функцій, в ХХ столітті вони були названі питання експлуатації, надійності, а пізніше – сталими проблемами розвитку) і «комплексно-художні» рішення, а також проблематика на основі ідентифікації міського середовища, його семантики і проблеми орієнтації в ньому. Навіть на початковому етапі розвитку системи професійної підготовки фахівців у галузі містобудування, вже можна було виділити кілька ключових особливостей для вирішення проблем планування міст і будівництва:

1. Містобудування виникло як результат органічної розгалуженості творчого (архітектурно-художнього) і інженерного (технічного) базисів освіти в той час, коли цим самодостатнім типам професійної підготовки стало не вистачати інструментів для вирішення юридичних, соціальних та інших проблем, які виникли в лавиноподібному розвитку міста.

2. Містобудування спирається на інтереси активних верств міського населення, які, наприклад, стали однією з причин розвитку «місцевого самоврядування», зокрема підготовки фахівців у цьому напрямку; тобто, спочатку знання з містобудування та управління містами і територіями розроблялися виключно на практиці, а потім формувалися у галузі знань та блоки освітніх дисциплін.

3. На той час з'явилися перші навчальні заклади, що здійснювали підготовку спеціалістів з містобудування, планування міст та територій. Ця діяльність стала надзвичайно популярна в суспільстві, що сприяло популяризації серед абітурієнтів цих напрямів підготовки як в Україні, так і за кордоном.

Динаміка розвитку спеціальності «Міського будівництва» в Україні та країнах Європейського Союзу, через систему відкритих лекцій, книг і виступів на конференціях та симпозіумах формує уявлення суспільства про такого роду діяльність та фо-

рмує ставлення до фахівці, що здобули підготовку за цією спеціальністю. Як уже згадувалося, вперше спеціальність містобудування у освіті з'явилася в англійській вищій школі та називалася «town-planning» (англійською мовою - міське планування), досить швидко набула широко розвитку, вже в першому десятилітті ХХ-го століття почалася масова підготовка фахівців у цьому напрямі. Згодом термін був доповнений поняттям «city-planning» або «планування крупних міст». Це був термін, який використаний в програмі нового навчального курсу, відкритого в Університеті Ліверпуля (Англія) в 1907 році. Цей курс багато в чому зберіг риси архітектурної освіти, а один з найвідоміших викладачів Університету Ліверпуля, взяв участь в його розробці - сер Патрік Аберкромбі - отримав в 1909 році вчене звання наукового співробітника в Департаменті міського планування та будівництва [2]. У 1909 році на базі школи ландшафтної архітектури в Гарварді (Кембридж, США) створив навчальний курс «Містобудування» [3]. Тут нова спеціальність базується на архітектурних школах, і така підготовка є частиною програми професійної підготовки для архітектора. Надалі термін «міське планування» у США став найбільш широко використовуватися для позначення питань планування та забудови міст. На перших етапах розвитку нового виду діяльності в дореволюційній Росії, вона отримала назву «градострою», який був частково замінений (і частково доповнений) терміном «міська економіка». Після 1917 року, в результаті цілого ряду політично і економічно обумовлених подій, діяльність по створенню і будівництву міст називається «планування», а система професійної підготовки фахівців з планування перетворюється в архітектурне проектування. Насправді цим було зроблено крок назад і повністю виключено компонент участі громадськості при вирішенні проблем міської структури та планування розвитку міста. Таким чином, з 1920-х років розвиток світової практики професійної освіти в області «міського планування» здійснюється в абсолютно протилежному напрямку, ніж розвиток системи підготовки кадрів в Російській імперії та на території Української РСР та соціалістичних країн, які входили до складу СРСР, де сфера діяльності має назву «міського планування». Відмінності в системах професійної підготовки фахівців, не обмежувалися лише термінологічними труднощами. Розвиток науки про принципи планування міст і методи управління в значній мірі залежить від соціально-політичної та економічної ситуації і, за відсутності приватної власності на землю, проходить відповідно за сценарієм, що не пов'язаний із загальносвітовими тенденціями [3]. З точки зору функціонування системи професійної освіти, ця ситуація знайшла своє відображення в наступному:

1. Вид діяльності, пов'язаної з плануванням, будівництвом і реконструкцією міст і окремих територіальних об'єктів, був названий «Містобудування» в СРСР. У той же час, професія «місто будівельника» не існувала, в деяких вищих навчальних закладах СРСР фахівці проходили навчання за фахом «міського техніка», але найбільш поширеною практикою стала підготовка певної кількості архітекторів в кожному випуску архітектурних вищих навчальних закладів з поглибленою підготовкою в області планування. Для порівняння, в Болгарії та Чехословаччині, назва «urban designers» (міське планування та міського дизайну) відображає близькість цих країн до європейських кордонів соціалістичного табору і зберігає принаймні формальний зв'язок з міським плануванням (створеним в світовій практиці – місто будівельника).

2. Для того, щоб закріпитися у навчальних закладах, необхідно було пройти випробування конкуренції (малюнок, живопис, композиція). З точки зору компетенцій, отриманих в процесі навчання (і затребуваними в професії), творчі здібності (візуалізація політично-регульованих стратегічних рішень) виявилися найбільш затребуваними з них. Крім фахівців безпосередньо в області міського планування, підготовка яких проводилася на архітектурних факультетах паралельно інженерно-технічні та економічні і технічні факультети проводили тренінги для економістів в управлінні міським розвитком та підготовка проводилася на базі гуманітарних шкіл, підготовка географів і економістів. Важливо розуміти, що ці спеціальності функціонували окремо і не були пов'язані один з одним [3].

4. Підготовка майбутніх фахівців проводилася виключно для внутрішнього ринку праці, як однорідного, без урахування регіональних особливостей, які в умовах розподілу випускників після закінчення школи просто нераціональні. [3].

Компромiс муніципальної освіти - синтез європейського та американського досвіду у розвитку містобудування ставить перед освітою ряд завдань:

- розробка науково-теоретичної бази дисципліни,
- встановлення ідеологічних кордонів між плануванням та архітектурною творчістю,
- формування бази для громадської участі жителів великих міст в обговоренні міських проблем.

Поява перших друкованих видань, формування нової дисципліни та доступності знань основ професійного міського планування, освіти з планування, курсів в окремих освітніх програмах міського планування активізувалися у 1920-1930 рр. До базису знань поступово приєднувалися знання супутніх наук та дисциплін: соціології та природничих наук (географія) 1933-1935 рр., географії – необхідний розділ містобудівного з 1940-х рр. Розвиток системи

післявузівської освіти та дослідження міського планування, поява програм PhD в області міського планування з 1945-1946 рр., будівництва і планування з 1948 р.

Регіон та дослідження його розвитку є невід'ємною частиною містобудівної освіти та перебуває у списку необхідних кваліфікацій, що пов'язане із появою нових дисциплін супутніх до міського будівництва: картографія, економічна географія, що відобразилося в навчальних програмах, поява теоретичних досліджень в області міського планування у 1960-1975 рр., а також урбанізації та пошуку для оптимізаційних рішень у плануванні міської забудови 1965-1985 рр. Відкритий діалог з жителями також невід'ємна частина кваліфікацій, необхідних спеціалісту з містобудування.

Спроби розробити універсальні стандарти для професійної освіти міського будівництва розпочалися у 1985-х роках і тривають і на даний час. Пошук механізмів забезпечення сталого розвитку є необхідною частиною містобудівної кваліфікації. Перші періодичні видання повністю присвячені проблемам містобудування були започатковані у 2000 році та розвиваються надалі. Ера глобалізації економіки та політики є невід'ємною частиною міського розвитку, а також пошук національної ідентичності – лежать в основі розробки програм для підготовки фахівців з міського планування в різних регіонах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Отже, за результатами дослідження можна зробити наступні висновки. Доктрина освіти міського будівництва в Україні містить нові пріоритети науково-технічного розвитку країни - не тільки в перехідний період від командної до ринкової економіки та європейських основ міського будівництва, але за весь період XXI століття. Для реалізації поставленої мети, виробництво вимагає великої кількості фахівців відповідного профілю: науковців та фахівців-практиків у галузі міського будівництва.

Література

1. Саймондс, Дж. *Ландшафт и архитектура. Пер. с англ. [Текст] / Дж. Саймондс– М.: Стройиздат, 1965. – 194 с.*
2. *Посмішки Сем. "Going Сучасний і Буття BritishArt, архітектури та дизайну в Девоні 1998. [Текст] -. Р. 1910-1960»*
3. *Stiftel, V. Планування доріжжях планування шкіл [Текст] / V. Stiftel // Australian Planner -. 2009. - № 46 (1).*
4. *Шестернева, М.М. Міжнародний досвід навчальної діяльності в області інженерних наук і містобудування [Текст] / М.М. Шестернева // Архітектура і сучасні інформаційні технології. 2014 № 4 (29).*

5 Лазарева, В. Зразки професіонала. Майстерність - основа для формування міського планування [Текст] / В. Лазарева // Будівництво та архітектура - 2005. - № 13 (53) - С. 91-94.

6 Майбутнє планування [Текст] / За ред П. Коена ... - М., Строй-іздат, 1976. - 136 стор.

7 Уенделл Кокс Китай повинен послати західні планувальники додому [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.newgeography.com/content/00468-china-should-send-western-planners-dodому>.

References

1. Sajmonds, Dzh. (1965) Landshaft y` arxy`tektura. Per. s angl. - M.: Stroj`zdat, 194.
2. Posmishky`, Sem. (1998) "Going Suchasny`j i Buttya BritishArt, arxitektury` ta dy`zajnu v Devoni, 1910-1960.
3. Stiftel` V. (2009) Planuvannya dorizhkah planuvannya shkil. *Australian Planner*, 46 (1).
4. Shesterneva, M.M. (2014) Mizhnarodny`j dosvid navchal`noyi diyal`nosti v oblasti inzhenerny`x nauk i mistobuduvannya. *Arxitektura i suchasni informacijni tehnologiyi*, 4 (29).
5. Lazareva, V. (2005) Zrazky` profesionala. Majsternist` - osnova dlya formuvannya mis`kogo planuvannya. *Budivny`czto ta arxitektura*, 13 (53), 91-94.
6. Majbutnye planuvannya (1976) Za red P. Koena ... - M., Stroy-izdat, 136.
7. Uendell Koks (n.d.) Ky`taj pov`nen poslaty` zaxidni planoval`ny`ky` dodomu. Retrieved from: <http://www.newgeography.com/content/00468-china-should-send-western-planners-dodому>.

Рецензент: доктор технічних наук, директор навчально-наукового інституту підготовки кадрів вищої кваліфікації, професор В.Ф. Харченко, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

Автор: ЗАВАЛЬНИЙ Олександр В'ячеславович кандидат технічних наук., доцент кафедри міського будівництва
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
E-mail - azavalniy@i.ua

Автор: ВЯТКІН Костянтин Ігорович кандидат технічних наук., доцент кафедри міського будівництва
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
E-mail - vyatkin.k.i@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3002-5669>

Автор: ЧЕРНОСОБОВА Тетяна Олександрівна старший викладач кафедри міського будівництва
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
E-mail - chernonosova1962@gmail.com

Автор: В'ЯТКІН Роман Сергійович аспірант
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
E-mail - vyrocr@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8807-9988>

CONCEPT OF TRAINING PROFESSIONALS IN THE FIELD OF THE CITY CONSTRUCTION BUILDING

O.V. Zavalnyi, K.I. Viatkin, T.O. Chernonosova, R.S. Viatkin

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The urgency of the topic is determined by the lack of full national research in the field of specific features of urban development as a sphere of activity, as well as the current situation of urban education in general, which many researchers define as a crisis and requires immediate transformations. The boundaries of this research are various aspects of studying the professional activities of professionals involved in the decision of urban planning and planning tasks. Immediately we will declare that active discussions about the actual name of this kind of activity. The question of the institutionalization of professional activity (institutionalization, in the broadest sense, is accepted by us as the transformation of a distinct system of obtaining and processing knowledge into an organized orderly process with a fixed structure of relations, the nature of relationships, rules of conduct) in recent decades have become the subject of active discussions in works devoted to various social institutes and types of social activity. Obviously, this is due to the high need for coordinated positive development of diverse in scope and value of knowledge systems, which in the last 10-20 years have received a qualitatively new character of development and require the development of mechanisms that provide an organic combination of key principles laid down even in Soviet times, and the latest achievements of each particular research direction. Taking into account the foregoing, it is expedient to determine the urgency of the issue of improving the training system for specialists in the gas industry of urban construction. In Ukraine, the preparation of specialists in the planning of cities and territories is considered as an independent socio-cultural phenomenon that arose on the basis of architectural and engineering education, but at the present time it acquired its own professional boundaries.

Keywords: construction, urban construction and economy, engineering education.